

MODERNA 1899-1918

Nova romantika, simbolizem, dekadenca, impresionizem

V Sloveniji je bila najbolj razvita nova romantika. Moderna se začne leta 1899 z izdajo Cankarjeve Erotike, in Župančičeve čaše opojnosti. Konča se z koncem 1. sv. vojne, takrat tudi umre glavni predstavnik tega obdobja Ivan Cankar. Moderna po eni strani odraža takratno težko življenje, po drugi strani pa hrepenenje in željo po boljšem življenju. Veliko uporablja simbole. Hkrati z moderno se pojavi tudi naturalizem. Glavni predstavniki moderne so: Dragotin Kette, Josip Murn Aleksandrov, Oton Župančič, A. Gradnik, Ivan Cankar. Glavni predstavniki naturalizma so: Zofka Kveder, A. Krajger, Rado Murnik, Fran Bovekar, Fran Saleški Finžgar. Moderna je prvo obdobje, ko se na Slovenskem pojavi lirika, epika in dramatika. Dobimo resne farse, komedije, tragedije, drame...

DRAGOTIN KETTE (1876 – 1899)

Rodil se je leta 1876 na Premu in umrl leta 1899, star 23 let, v Ljubljani v Cukrarni. Izhajal je iz revne družine, in kmalu izgubil oba starša. Najprej je živel pri sorodnikih, kasneje pa je odšel v gimnazijo v Ljubljano. Tam so povzročili da se je izpisal iz gimnazije, in se prišel šolati v Novo mesto. Tu se je zaljubil v zanj nedosegljivo dekle – Angelo Smolovo, sorodnikovo hči. Ko je končal gimnazijo je odšel v vojsko v Trst, kjer je hudo zbolel, in so ga iz vojske izpustili. Odšel je v Ljubljano, kjer je leta 1899 v Cukrarni umrl. Njegovo liriko delimo na 3 obdobja: Ljubljanska (lahka, hudomušna), Novomeška (grenka, novoromantična, zrela – romantična lirika) in Tržaška (filozofska, resna, zrela). Pisal je veliko sonetov, ki jih je povezpval v cikle. Vse pesmi so izšle po njegovi smrti – Poezije.

NA TRGU: V tej pesmi pesnik izraža svoje vtise. Po obliki je to likovna pesem – Carmen Fihuratum. Kitice so oblikovane v vodnjak. Zvrst te pesmi je podoknica ali serenada. Serenada pomeni, da je to večerna pesem, ki se poje, in ima ljubezensko tematiko, in ni pretirano tragična. Pesem je tudi v dobesednem pomenu podoknica, saj je Angela živela v eni od hiš na glavnem trgu. Pesniška sredstva so: posebitve, rime, onomatopoije, primera, okrasni pridevniki, nasprotja. 1. kitica: naniza vidne in slušne vtise. Mirnost in tišina okrog njega. 2. kitica: Posnema glasove iz narave – šumenje, šepetanje, pršenje – onomatopoija (izražanje s šumniki). Prvič zaznamo lirski subjekt, brezkončno misli nanjo in izraža svoje občutke. 3. kitica: Angela je zanj tako nedosegljiva, kot kaplje vode do zvezd. On je hrepeneč, poln želja. Je nasprotje mirni naravi. 4. kitica: Prvi del se ponovi – mirnost. Drugi del je nasprotje – njegova duša je hrepeneča. Doda še en kontrast – dekle mirno spi in ne ve zanj. Dogaja se na Glavnem trgu. Po slogu je pesem impresionistična, po vsebini pa novoromantična – neuslišane želje.

JOSIP MURN – ALEKSANDROV (1879 – 1901)

Rodil se je kot nezakonski otrok služkinje, a je živel pri rejnikih. V srednjo šolo je hodil v gimnazijo v Ljubljano in naprej na Dunaj – pravo. Tam je zbolel za jetiko, odšel domov in se naselil v cukrarni, kjer je tudi umrl. Bil je plah, neodločen in nagnjen k sanjarjenju. Pisal je refleksivne, razmišljujoče, osebno izpovedne in kmečke pesmi. Je najbolj impresionističen (je tudi simbolist in dekadent) pesnik pri nas.

VLAHI: gre za impresionistično podobo vlahov. Ta podoba je otožna, žalostna, in ponazarja neke brezdomce, ki nenehno tavajo. To žalost ponazarja siva, temna barva in zvočni učinki (o- izraža otožnost, i – izraža bolečino, je piskajoč glas). Temu pravimo glasovno slikanje. Dogajanje je v pesmi zelo statično. Ritem je zelo monoton. Podoba vlahov je simbolna, upodablja pa usodo pesnika, ki se je počutil brezdomca, samega, odtujenega. Tema je brezcilnost, osamljenost. Pesem je romanca z močnimi lirskimi elementi.

OTON ŽUPANČIČ (1878 – 1949)

Rodil se je v Vinici, umrl pa v Ljubljani. Bil je močno navezan na Belo Krajino. Študiral je zgodovino in geografijo, a študija ni končal. Bil je predvsem pesnik za otroke in odrasle. Njegova prva zbirka je izšla leta 1899 z naslovom Čaša opojnosti, napisal pa je še zbirke: Čez plan, Samogovori (1908), V zarje Vidove, Zimzelen pod snegom. Prvi dve sta izrazito novoromantični in dekadentni. Ustvarjal je tudi po obdobju moderne. Njegova tretja zbirka je bila zelo ljubezenska, malo pa tudi domovinska. V zadnji zbirki je pisal o 2. sv. vojni.

SAMOGOVORI: DUMA: Naslov bi v belokranjskem narečju lahko pomenil kot dom, doma, ali v ukrajinščini ljudska pesem. Slogovno je pesem zelo raznolika, po vsebini pa gre za preplet 3 glasov: Moški (tujina), ženska (domovina), ter pesnikovo srce.

Izpostavlja problematiko izseljevanja v tujino. Je njegova najobsežnejša pesnitev.

Preplet treh glasov:

Moški glas: je zagledan v tujino, kjer je močno razvita industrija, ter gospodarstvo. Tam so tudi velika in razvita mesta, ki nudijo veliko zaposlitev.

Ženski glas: Opeva idilo domovine, kmečkega življenja. Zagledan je v poljane, travnike in gozdove Bele Krajine. Zatrjuje da je doma lepše kot v tujini.

Pesnikovo srce: ta glas se po eni strani strinja z moškimi, po drugi pa z ženskim glasom. Omenja motiv problema izseljevanja v tujino, kar se je v tistem času resnično dogajalo.

IVAN CANKAR (1876 – 1918)

Rodil se je na Vrhniki umrl pa v Ljubljani. Njegov oče je bil Jožef, mati pa Neža. Rodilo se jima je 8 otrok, a so 4 ob rojstvu umrli. Bili so zelo revni. Njegov oče je bil krojač, ki je propadel zaradi konkurence. Kasneje je odšel tudi v Bosno iskat delo. Mati je družino preživljala s šivanjem. Cankar je hodil v šolo v Ljubljano, šolnino pa so mu plačevali mestni veljaki (a ne dolgo). Ko je šolo končal je šel na Dunaj študirat tehniko, a je študij opustil in študiral slavistiko. Leta 1897 mu je umrla mati. Do leta 1909 je še živel na Dunaju pri vdovi z veliko otroci. Vmes se je skušal ukvarjati s politiko. Leta 1907 je kandidiral za deželnega poslanca a ni bil izvoljen. Po volitvah je šel k bratu v Sarajevo, ko pa je prišel nazaj je živel v Ljubljani. Zadnja leta je bil na Rožniku. Pred 1. sv. vojno je bil nekaj časa zaprt, ker so oblasti menile, da je v njegovi literaturi preveč politične propagande. Iz vojske je bil odpuščen, ker je zbolel. V Rožniku je padel po stopnicah in kmalu umrl. Telesno je bil zelo šibek, duhovno pa je bil zelo kritičen (tudi do sebe), pronicljiv in vsestransko razvit. Bil je ostrega uma. Nagnjen je bil k sanjarjenju. Imel je velik etičen um – bil je zelo moralen. Je prvi slovenski poklicni pisatelj. Živel je zelo revno, saj s pisateljevanjem ni veliko zaslužil. To je tudi pglavitni razlog da ni imel družine. Je pesnik, pripovednik in dramatik. Začel je s pisanjem pesmi – Erotika. Je prvi zares pomemben slovenski dramatik. Pisal je novele, romane, farse, članke, kritika in eseje (Slovenci in Jugoslovani). Bil je prevajalec. Njegova najpomembnejša dela so: zbirka pesmi Erotika (1899), črtica vinjete (1899) – kratke črtice iz njegovega življenja, povest Tujci, Knjiga za lahkomiselnje ljudi, Na klancu (1902/03), roman Hiša Marije Pomočnice, Gospa Judit, Križ na gori, Martin Kačur, roman Nina, povest Hlapec Jernej in njegova pravica, povest Kurent, povest Za križem, njegov zadnji roman je Milan in Milena, zadnje črtice so Podobe iz sanj (vojni motivi). Po njegovi smrti sta izšli še dve zbirki črtic: Moje življenje, in Tvoje življenje. Njegove najpomembnejše drame so: za narodov blagor, Kralj na Betajnovi, Hlapci, Pohujšanje v dolinji Šentflorjanski (farsa), Lepa Vida. Njegovi spisi so: Slovenci in Jugoslovani, Bela krizantema, Krpanova kobila. Njegova dela in slog sta težka. Njegova dela so v ritmizirani prozi. Uporablja veliko biblijskih besed. Je naš izrazit simbolist, najdemo pa še nekaj dekadence, veliko novoromantike, pogosto tudi naturalizem.

POVEST HLAPEC JERNEJ IN NJEGOVA PRAVICA: Cankar veliko uporablja besedo hlapec, ki v tej povesti pomeni delavec na kmetiji. Povest govori o Jerneju, ki je vse

življenje bil hlapec. **Dogaja se na Betajnovi (izmišljeno ime, sicer pomeni kraj za bogate)**, kjer Jernej dela pri kmetu Sitarju, ki je že zelo star. Sitar je velik kmet, in odkar je Jernej delal tam, se je posest le še širila. Sitar in Jernej sta se zelo dobro razumela, in Sitar ve, da je Jernej dober kmet. Ko stari Sitar umre posest prevzame Mladi Sitar, ki Jerneja ne želi več videti na svoji posestvi in ga odpusti. Jernej je prepričan, da je toliko naredil na tej kmetiji, da bi lahko tu tudi umrl. **Prikazan je kot človek, ki v vsakem vidi dobro, in tudi v mladem Sitarju ne vidi nič slabega.** Odpravi se iskati pravico, ker na kmetiji nemore več biti. Najprej se odpravi k županu. Župan mu reče, da to sicer ni bilo preveč lepo do Jerneja, a ima Sitar vso pravico, da ga odpusti kadarkoli se mu zazdi. Jernej začne govoriti zelo dvoumno. Bolj ko išče pravico bolj je župan osoren do njega. Nato se hlapec odpravi v Ljubljano na sodišče. Tudi tam izve, da ima gospodar vso pravico da ga odpusti. Bil je celo vržen v ječo. V zaporu je videl sliko cesarja, in ko je bil od tam izpuščen se je odpravil na Dunaj do njega. Tudi tam ne najde pravice, in ga odpeljejo domov v njegov rojstni kraj in ne na Betajnovo. Od doma se napoti nazaj na Betajnovo, ter se odloči iskat pravico pri župniku, ki je božji namestnik na zemlji. Toda tudi od župnika sliši, da ima Sitar vso pravico, da ga odpusti. Nato se odpravi na Sitarjevo domačijo. Tam je zmolil svoj lasten Očenaš (pogovor z Bogom). Nato je zapustil hišo in se odločil, da si bo sam vzel pravico, zato zažge celo posest. Ko ljudje vidijo plamene in ob njih stati Jerneja, ga zgrabijo, in tudi njega vržejo v ogenj. Konec zgodbe je simbolen. Opozarja na popolno brezpravnost delavskega razreda. Ogenj simbolizira upor, revolucijo, ker je zakon v rokah veleposestnikov. Cankar to napoveduje, in to se res zgodi 50 let kasneje (2. sv. vojna). Delo je napisano v ritmizirani prozi po literarni zvrsti je to novela – dogajanje se stopnjuje, je le ena glavna oseba, veliko je simbolike. Notranja zgradba je PASIJONSKA. To pomeni, da preko postaj (župan, študent, sodišče, cesar, Bog) vidimo Jernejevo trpljenje. Sporočilo novele je napoved boja za pravice – revolucije. Novela se približa pesniški obliki. Napisana je v biblijskem slogu. To novelo lahko uvrščamo tudi med prilike (zaradi sporočila – revolucije).

NA KLANCU: Cankar je ta roman na pisal leta 1902, izšel pa je leta 1903, a je nosil letnico 1902. Roman je napisal, ko je bil na Dunaju, ko je živel pri revni vdovi, ki ga je spominjala na njegovo mater. Roman je biografski in avtobiografski. Veliko dejstev je domišljijjskih. Prvo poglavje v romanu je Za vozom. Motiv teka za vozom se je ponavljal čez celo zgodbo. Vodilni ponavljajoč motiv imenujemo LAJT MOTIV. Drugo poglavje se imenuje Fanny, ki je najbolj dekadencijsko poglavje v romanu. Tretje poglavje je najmanj črno in žalostno, saj govori kako se je Francka omožila. V poglavju Študent Lojze izpostavlja Fatalizem – popolna vdanost v usodo. Roman je po temi družinski in socialni (družbeni). V njem prevladujeta simbolizem in nova romantika. Mnoge stvari in osebe dobijo simbolni pomen (tek za vozom, klanec – slovenski narod, luč – optimizem, židana ruta – boljše življenje...)

KURENT: Je njegovo najbolj simbolistično delo. Zgrajeno je iz 5ih poglavij, glavna oseba pa je fant – Kurent. Ta Kurent ima veliko avtobiografskih elementov (sesanje palca, menijo, da nebo nič iz njega). Rad bi pel in igral, da bi razveseljeval ljudi, a ljudje ob njem le jočejo. Nato se zateče v gozd, kjer sreča škrate in z njim naredi pogodbo: Kurent mu izroči dušo, v zameno pa dobi vesele gosli. Ob koncu prvega poglavja se čez gozd poleže senca, ki ponazarja smrt. Prepletajo se tri teme: nacionalna, socialna in poetološka. V drugem poglavju gre Kurent po Sloveniji. To poglavje je podobno Župančičevi Dumí, saj je nek slavospev Sloveniji. V ospredju je nacionalna tematika. Tretje poglavje je najbolj temačno (mogoče prikazuje Zasavje), kjer vidi vso bedo delavcev. Izpostavi problem alkoholizma. Zaradi vseh teh ljudi še on postane žalosten in se raje odpravi v Ljubljano. Prevladuje sociološka tematika. V Ljubljani se znajde na neki proslavi, kjer gospoda niti ne ve komu proslavljajo, in celo govorijo v nemščini. Izpostavi problem nizke kulture. Tema je v 4. poglavju nacionalna. Zatem odide v predmestje

Ljubljane, kjer zopet vidi vso bedo ljudi. Tema je socialna. V petem, zadnjem poglavju se udeleži procesije, kjer zopet poudari primer alkoholizma. Na drugi procesiji izpostavlja primer izseljevanja. Je najbolj žalostno poglavje. Tema je socialna pomešana z nacionalno. Ko na drugi procesiji Kurent gleda za ljudmi ki se odpravljajo v tujino, se na njih poleže senca, ki ponazarja smrt, a se na obzorju kaže sonce. To pomeni, da tudi v tujini nebo nič boljše življenje, a morda vseeno obstaja upanje. Tu vplete poetološko temo. Kurent se zaključi optimistično, kot vsa Cankarjeva dela. Sporočil in idej je v delu več. Ena od idej je izraz brezpogojne ljubezni do domovine, tudi zavednost Slovencev in narodno prebujenje. Cankar v svojih delih povečuje male, zatirane ljudi.

HLAPCI: Dramatika se pri nas v celoti razvije šele v obdobju moderne. Cankar je ustvarjal vse dramske zvrsti. Oton župančič je napisal Veroniko Deseniško. F.S. Finžgar je napisal drame: Veriga, Razvalina življenja, Naša kri.

Drama Hlapci je nastala leta 1907. Tega leta se je Cankar tudi bolj intenzivno ukvarjal z politiko. Hlapci prikazujejo učitelje in izobražence. Glavne osebe so: Jerman, župnik, Minka, Lojzka, Anka, Komar, Hvastja, Kalander. Osrednja oseba je Jerman, ki je učitelj na trgu. V prvem aktu se učitelji pogovarjajo o tem, kdo bo zmagal na volitvah.

Kandidirali so liberalci in klerikalci. Vsi podpirajo liberalce, le Hvastja navija za klerikalce, kateri so tudi zmagali. Vsi učitelji se v trenutku prelevijo iz liberalcev v klerikalce, razen Jerman ostane med liberalci. Med učitelje pride župnik, in vsi so do njega spoštljivi, ter mu želijo pokazati da so njegovi privrženci, zato grede vsi k spovedi. A Jerman je še vedno na svoji strani in župnik ga spoštuje. Tako Jerman kot Hvastja sta prikazana kot pozitivna lika. V drugem aktu so začeli vsi pospravljati šolo, ker v njej ni smelo biti nič liberalnega. Iz šole so celo vrgli Prešerna in Cankarja. V četrtem aktu se dogajanje prenese v gostilno, kjer želi Jernej ustanoviti bralni krožek. Tja pride veliko delavcev in nekaj hujskačev, ki ga želijo preteptati. Pomaga mu delavec Kalander. Tu se Komar izkaže za zelo negativnega, saj je zbiral podpise, da Jermana premestijo. Vmes je Jermanu umrla mati, kar ga je zelo potrla. V zadnjem aktu se mora preseliti na Goličavo, kjer želi narediti samomor. V rokah je že držal pištolo, a ga je Ankin glas prepričal v nasprotno. Že pred odhodom na Goličavo je Jerman dal Kalandru navodila za to, kako naj nadaljuje njegovo poslanstvo – bralni krožek.

Glavno sporočilo drame je kritika brez značajskosti slovenske inteligence. Ravno izobraženci bi morali nekaj storiti za Slovence. Osrednji motiv je iskanje značajskosti človeka (Jerman, Kalander, Hvastja, župnik → ti imajo značaj). Konec drame je tragičen za Jermana. Je kriv brez krivde. A on je v resnici hotel vsem le dobro. Sam konec nam da slutiti, da bodo boj nadaljevali Hlapci in ne slovenska inteligenca.

PODOBE IZ SANJ: KOSTANJ POSEBNE SORTE: To je zbirka 21 črtic, ki so izšle leta 1917. Črtice prikazujejo Cankarjevo doživljanje 1. sv. vojne. Mi smo brali črtico z naslovom Kostanj posebne sorte. Zgodba govori o velikem in mogočnem kostanju, ki zacveti že zgodaj spomladi, in odvrže listje pozno jeseni. Je „čudo svojega plemena“. Vsi ljudje, ki so ležali pod tem kostanjem so se zbudili polni energije. Nekoč pa je pod kostanjem spala enooka babnica Marjeta. Sanjala je o kostanju in o zlatem hrošču. Mislila je, da te sanje pomenijo, da je pod kostanjem zakopan zaklad. Sredi noči začne hitro kopati, a pod kostanjem ne najde zaklada, temveč pokopališče. Konec pripoveduje, da bo med vojno še veliko žrtev, a se bo slovenski narod še krepil. To delo je črtica. Črtice predstavljajo en sam droben dogodek. Zanje je značilno da so: izpoved, sanje, so reflektive, lahko so pesmi v prozi, so zelo simbolne. To je najkrajše prozno besedilo. Cankar je prvi ustvarjalec črtic pri nas.

ALOJZ GRADNIK 1882-1967

Rodil se je leta 1882 v Medani (Goriška Brda) in umrl leta 1967 v Ljubljani. Po poklicu je bil pravnik, a je pisal veliko pesmi: Padajoče zvezde, De profundis, Eros – tanatos. Po slogu je bil novoromantik in simbolist. Tematika se v njegovih pesmih vedno ponavlja.

Teme so: ljubezen in smrt, bog – vera, tematika vezana na domače ljudi. Po obliki je tradicionalen (soneti, urejene ciklične oblike, pesmi povezane v cikle). Svoje izpovedi govori skozi usta ženske – lirski subjekt je ženska. Ponavadi so ob osmrtnicah ali na grobnih napisani verzi iz njegove poezije – tema smrti.

PISMA: Je cikel 7ih pesmi. Gre za ljubezensko tematiko. Lirski subjekt je ženska. Mi smo brali le 5., 6. in 7. pesem iz cikla (zadnje 3).

5. pesem: na začetku se pojavlja slutnja, da se ljubimca nebot več videla, a ve, da sta ena duša in ju nič ne loči. To je močna duhovna povezanost. Tako močno ju je povezala bolečina, ki lahko da je ljubezenska. Le onadva vesta za to bolečino. Metafora: dva vodnjaka. Na vrhu sta ločena, a na dnu oba črpata iz istega vira. Tu se kaže povezanost.

6. pesem: Duhovno povezanost zamenja motiv smrti. Nakazuje na samomor, saj duhovna povezanost nemore delovati na Zemlji, ampak le v posmrtnem življenju. A nato postavi vpračanje, kaj pa če posmrtnega življenja sploh ni, in ni po smrti nič, le spanje. Pove da duhovna ljubezen nemore obstajati brez čutne. Na koncu opusti misel na samomor.

7. pesem: Gre za podobe čutnosti: bele prsi, sladka usta, žile, kri, strast... ti motivi predstavljajo čutnost. Tu daje lirski subjekt prednost čutni ljubezni, a povsem ne izključuje duhovne ljubezni. Tu pesmi se odloča za človeško ljubezen (čutna + duhovna). Cikel je zgrajen iz 8 vrstičnih kitic – OKTAVA ali STANCA. A ni povsem enoten v vseh kiticah. Pesniška sredstva so: primera – dva vodnjaka, metafora, miselni ali verzni pristop – enjambement (misl se konča v drugi vrstici), nagovor in vzklik. Po slogu je novoromantična pesem.